

عوامل موثر در کنترل و مدیریت کلاس درس با رویکرد معلم محوری

۱- دکتر مریم ستوده مقدم، دکتری مدیریت آموزشی، مدرس دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نیشابور

۲- فائزه یعقوبی، دانشجوی کارشناسی رشته آموزش ابتدایی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نیشابور

۳- مرضیه بتویی، کارشناسی مشاوره، معلم رسمی آموزش و پرورش

چکیده

نیاز به آموزش از نیازهای مهم و ضروری بشر بوده و هست و مدارس نقش حیاتی در پاسخگویی به این نیاز دارند. یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر یادگیری، محیط کلاس است. معلمان باید از موانع و مشکلات آموزشی در محیط کلاس جلوگیری نمایند و بتوانند یک محیط شاد و خلاق برای یادگیری و تعامل اجتماعی فراهم نمایند. آنان باید مشخص کنند که چگونه در کلاس راهنمایی‌هایی را ارائه دهند و از اطلاعات چگونه استفاده کنند. در کلاس برای بهینه‌سازی استفاده از زمان، جهت یادگیری دانش‌آموزان باید از بین تعداد بسیار زیادی از راهبردهای آموزشی و مدیریتی، راهبردهایی را انتخاب کرد که بتواند بهتر به نتیجه برسد. البته اگر آموزش اثربخشی در کار نباشد، هیچ یک از مهارت‌های مدیریت کلاس به جایی نخواهد رسید ولی این مطلب به این معنی نیست که آموزش مناسب به واقع از بروز همه مشکلات مربوط به مدیریت کلاس پیشگیری خواهد کرد. حتی معلمان با تجربه و با کارایی بالا نیز باید راهبردهای مناسب مدیریت کلاس را بدانند تا در جریان یادگیری وقفه و خللی ایجاد نگردد. کلاس درس به عنوان محیطی که دانش‌آموزان در آن یاد می‌گیرند و روزانه ساعت‌های زیادی را در آن سپری می‌کنند باید از جنبه‌های زیادی مورد بررسی قرار گیرد و یکی از مهم‌ترین مسائلی که باید در یک کلاس درس اجرا شود نحوه صحیح مدیریت در آن است تا روند آموزش کلاس طبق برنامه ریزی درسی و در جهت رسیدن به اهداف مشخص شده پیش برود. یکی از مهم‌ترین مهارت‌هایی که معلمان باید در ابتدای کار خود به آن تسلط داشته باشند توانایی آنها در مدیریت کردن کلاس درس خود است تا بتوانند در کلاس شرایطی را فراهم کنند که هم دانش‌آموزان احساس راحتی کنند و با تمرکز و حواس کامل مشغول به یادگیری شوند و هم خود معلم تمام دقت خود را بر روش تدریس قرار داده و از عوامل حاشیه دوری کند. برای مدیریت و رهبری کلاس روش‌های گوناگونی پیشنهاد شده که هر کدام از آنها تأثیرات زیادی بر جنبه روانی و میزان یادگیری دانش‌آموزان دارند. معلم ابتدا باید تصمیم بگیرد که با توجه به شرایط کلاس خود و سطح دانش‌آموزان چه سبک مدیریتی را در کلاس به اجرا درآورد.

کلمات کلیدی: آموزش، مدیریت کلاس، یادگیری، راهبردهای آموزشی

مقدمه

اداره صحیح کلاس درس از مسائل مهم آموزشی است زیرا از این طریق معلم می‌تواند رفتارهای مخرب و مزاحم را اصلاح نماید و با ایجاد محیطی آرام و بدون تنش و درگیری شرکت دانش آموزان را در فعالیتهای یادگیری افزایش دهد اداره کلاس درس به نحوی موثر فعالیتهای یادگیری را در دانش آموزان به حداکثر می‌رساند. بین مدیریت معلم در کلاس درس و یادگیری دانش آموزان رابطه مستقیم وجود دارد به عبارت دیگر وجود مدیریت در کلاس منجر به افزایش یادگیری در محیط کلاس توسط دانش آموزان می‌شود و تمایل دانش آموزان را برای یادگیری بهتر و بیشتر افزایش می‌دهد.

معلمان باید بدانند اگر واقعا خیر و صلاح دانش آموزان را می‌خواهند به جای اینکه به آنها مایه بدهند مایه گیری را یادشان بدهند و یا به تعبیر دیگر از شهید مطهری (من ستایشگر معلمی هستم که / اندیشیدن را به من آموخت نه اندیشه ها را) مطالعات نشان می‌دهد که برنامه در هر نظام آموزشی، پیشرفت تحصیلی به عنوان مهم ترین شاخص توفیق فعالیت های علمی و آموزشی محسوب می‌شود. بررسی عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان از اهمیت خاصی نزد پژوهشگران علوم تربیتی و روانشناسی برخوردار است. معلم نقش تسهیل کننده امر آموزش و یادگیری را بر عهده دارد در این بین او می‌تواند علاوه بر موفقیت در امر یادگیری با مدیریت صحیح کلاس به ایجاد الگوهای رفتاری مناسب و تکامل شخصیت دانش آموزان نائل شود. از آنجایی که کلاس محیطی پویا و سیال است و تصمیمات آن در جهت مدیریت کلاس جهانی و در لحظه دارد که هر معلمی جهت برخورد با مسائل خاص کلاس خود و جلوگیری از حاد شدن مسائل راهکارهایی را برای مدیریت و رفع تنش به کار برد و با تبحر مسائل را فیصله دهد.

مدیریت کلاسی عبارت است از هنر به کار بردن دانش تخصصی و بهره‌گیری از مهارت‌های کلاس‌داری در هدایت دانش آموزان به سوی اهداف مورد نیاز و جامعه. نحوه مدیریت صحیح کلاس در ایجاد یک پل ارتباطی بین دانش آموزان و موضوع درسی کمک می‌کند. معلمان را قادر می‌سازد که موضوع درسی را به شاگردان خویش تفهیم کنند برعکس ارتباط سطحی و ضعیف میان معلم و دانش آموز موجب می‌شود که حتی یادگیری مطالب ساده نیز میسر نباشد.

واژه مدیریت کلاس در اغلب تعاریف سنتی هم معنا با واژه انضباط به کار رفته است به عنوان مثال دویل (۱۹۸۶) مدیریت کلاس را درمان بدرفتاری‌ها و اختلالاتی که در محیط آموزشی رخ می‌دهد، تعریف می‌کند. به عقیده وی هدف مدیریت کلاس ایجاد و حفظ نظم اجتماعی به منظور آموزش و یادگیری بهتر است (زاگرم، ۲۰۰۰). در متون علمی معاصر مدیریت کلاس وسیع‌تر از انضباط تعریف شده است چنانچه لویز (۱۹۹۷) مفهوم انضباط را زیر مجموعه مدیریت به شمار می‌آورد و مدیریت کلاس را به مثابه ترکیبی از آموزش سازماندهی مواد و فعالیتهای درسی و تلاش برای کاهش بدرفتاری دانش آموزان توصیف می‌کند (جرمین، ۲۰۰۲).

ولفگانگ و گیلین (۱۹۸۶) تعریف جامع و دقیق از مدیریت کلاس ارائه دادند به گفته آنها مدیریت کلاس یعنی؛ کلیه تلاش‌های معلم برای سرپرستی فعالیتهای کلاس که شامل تعاملات اجتماعی، رفتار دانش آموزان و یادگیری است. در این تعریف چند جنبه اساسی برای مدیریت کلاس فرض شده است که یکی از آنها انضباط یا مدیریت رفتار است بنابراین مدیریت کلاس شامل انضباط می‌شود در حالی که محدود به آن نیست (مارتین و بالدوین، ۱۹۹۶). آنچه در بحث مدیریت کلاس توجه پژوهشگران را جلب کرده وجود تفاوت در رفتارهای مدیریتی معلمان است. به عقیده ی ولفگانگ، تفاوت در الگوی رفتاری مدیریت کلاس معلمان ناشی از عقاید و باورهای متفاوت آنان درباره رشد و یادگیری کودکان است (مارتین و وین ۱۹۹۹).

فرینگ (۱۹۹۸) نیز توضیح می‌دهد که فعالیتهای کلاسی معلمان مبتنی بر باورهایشان است. به عبارت دیگر واکنش معلم به موقعیتهای کلاسی و شیوه‌ها و روش‌هایی که در حل مسائل کلاس برمی‌گزیند ریشه در باورهای وی دارد (جرمین ۲۰۰۲).

نظریه پردازانی چون؛ وانگ (۱۹۹۸)، بامریند (۱۹۷۱)، اوسیکر و ایمر (۱۹۹۰)، طبقه بندی هایی از سبکها ارائه داده اند در این میان ولفگانگ و گلیمن، در کتاب خود به نام حل مسائل انضباطی کلاس چهارچوب بسیار جامع بر اساس نظریه های مدیریت کلاس و روانشناسی یادگیری ارائه داده اند بر مبنای این نظریه ها پژوهش های بسیاری در این حیطه انجام شده که هدف اغلب آنها شناخت سبک اثربخش در فرایند یادگیری و بررسی عوامل موثر بر آن است. با توجه بر نتایج این پژوهش ها و با اهمیت یافتن نقش دانش آموز در نظام تعلیم و تربیت معاصر که سبب توسعه روش های تدریس و اثرگذاری همزمان این دو متغیر اساسی کلاس درس بر فرایند یادگیری؛ توجه به سبک های مشارکتی و تعاملی تر در مدیریت کلاس مورد نیاز است.

حال این سوال مطرح می شود که چگونه می توان سبک های اثربخش را در میان معلمان گسترش داد؟

به عبارت دیگر چه عوامل و شرایطی برای ایجاد تحول در باورها و سبک های معلمان و توسعه مهارت های مدیریتی آنان مورد نیاز است؟ در پاسخ به این گونه سوالها و پژوهش های چندی در داخل و خارج از کشور انجام گرفته است. از جمله آنها پژوهش های شنبدی (۱۳۷۶) و فرخ نژاد (۱۳۸۰) است که در آنها نظرات دبیران را در زمینه عوامل موثر بر مدیریت اثربخش کلاس سنجیده اند و در مجموع دبیران، (رهبری، انگیزش، نظارت و ارزشیابی) را بر افزایش اثربخشی مدیریت کلاس موثر شمرده اند.

با توجه به این که پژوهش های اندکی در ایران در زمینه ی مدیریت کلاس انجام شده و قریب به اتفاق آنها از لحاظ نظری متکی بر سبک های مدیریتی برگرفته از تئوری های مدیریت اند؛ تا اینکه مبتنی بر نظریه های مدیریت کلاس و روانشناسی یادگیری باشند.

الف) گروه اول، سبک های که بر اساس تئوری های مدیریت طراحی شده اند؛ برخی از پژوهشگران حیطه مدیریت آموزشی برای بررسی رفتار مدیریتی یا سبک رهبری معلم از نظریه های مطرح در رشته مدیریت بهره گرفته اند؛ از جمله این سبکها می توان به صفحه چهارگانه وانگ اشاره کرد این سبکها بر اساس مطالعات دانشگاه ایالتی اوایهو و میشیگان طراحی شده است.

ب) گروه دوم، سبک هایی هستند که بر اساس تئوری های مدیریت کلاس و نظریه های یادگیری طراحی شده اند به دلیل مواجه بودن سیستم مدیریت کلاس با دانش آموزان به جای کارمندان می توان استنباط کرد که تکیه بر تئوری های یادگیری رشد و مدیریت کلاس جهت مطالعه سبک های رفتاری معلمان، ضرورتی برای پژوهش در این حیطه به شمار می آید. در این گروه چهارچوبی که ولفگانگ و گلیمن (۱۹۸۶) و پس از آن به طور کامل تر ولفگانگ (۱۹۹۵) ترسیم کرده دارای دقت و جامعیتی است که توجه پژوهشگران را جلب کرده است.

نتایج مطالعات نشان می دهد که معلمان با تجربه (با بیش از سه سال تدریس) در مقایسه با معلمان کم تجربه به طور معنادار از خودکارآمدی بالاتری در زمینه های مشارکت دانش آموزان، اداره کلاس و استراتژی های آموزشی برخوردار بودند. بنابراین مطالعات نشان می دهد که ویژگی هایی مانند تحصیلات و سابقه کاری معلم بر تدریس وی موثر است. والدین می توانند با حضور فعال و مسئولیت مدارانه در جریان آموزش فرزند خود، دریافت حمایت های لازم از طرف مدرسه و معلم در مورد انجام وظایف و کاربرد عملی راهبردها انجام هماهنگی لازم با معلم در صورت بحث در مورد مسائل مختلف کودک خود حرکت کنند.

نتایج به دست آمده از پژوهشی تحت عنوان " بررسی رابطه دانش مدیریت کلاس و خستگی عاطفی با نقش تعدیلگری خلاقیت" عبارت است از اینکه دانش مدیریت کلاس با خستگی عاطفی معلمان ارتباط منفی و معناداری داشته است. دانش مدیریت کلاس معلمان کمی بالاتر از حد متوسط است و معلمان بیش تر از سبک مدیریت آموزش برای مدیریت کلاس استفاده می کنند به علاوه مدیریت کلاس برای دانش آموزان در گروه های مختلف بسیار مهم است به این دلیل که مدیریت موثر کلاس پیش بینی کننده قوی برای نتایج تحصیلی دانش آموزان است علاوه بر این نتایج مدیریت کلاس درس با پیامدهای غیرشناختی مانند انگیزه و علاقه دانش آموز به مدرسه و رضایت آنها ارتباط دارد و می تواند منجر به روابط بهتر معلم با دانش آموز شود.

همانطور که جهان به سرعت دگرگون می شود معلمان نیز باید مانند سایر گروه های حرفه ای با این واقعیت روبرو شوند که آموزش های اولیه آنان در جهان امروز چندان مفید نخواهد بود و آنان باید در سراسر عمر خود دانش خود را روزآمد کنند.

تاثیر انگیزه بر بهبود رهبری و مدیریت معلم در کلاس

یکی از مسائلی که تاکنون مورد غفلت قرار گرفته رابطه بین انگیزه معلم و انگیزه دانش آموزان است معلم با انگیزه دانش آموزان را با انگیزه می کند و دانش آموزان با انگیزه می توانند انگیزه معلم را افزایش دهند. عوامل مشترک در ایجاد انگیزه بین معلم و دانش آموز عبارتند از: تنوع روشهای تدریس (ایفای نقش، بحث و گفتگو، روش اکتشافی) مطالعه با یکدیگر و سایر فعالیت های مکمل که باعث بروز خلاقیت ها و علاقه بیشتر شده و یادگیری از حالت ایستا به حالت فعال و پویا تبدیل می شود. دانستن این نکته مهم است که بدانیم: انگیزه، قلب آموزش و پرورش است. انگیزش چند وجهی است و دو عامل مهمتر آن همان برانگیختن (فعال کردن، انرژی زایی) و انتخاب رفتار است. در هر سازمانی انگیزه برای کار مهم و ضروری است و این موضوع برای آموزش و پرورش و در راس آن معلم باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد زیرا معلمان سرمشق فضائل اخلاقی و سرشار از روح خدمتگزاری هستند. «انگیزه حالت روانی است که رفتار را در جهت هدف یا اهداف نیرو می بخشد فعال می سازد و هدایت می کند.» در اکثر کشورها به معلمان اثربخش و با انگیزه به عنوان یکی از ارکان اصلی آموزش و پرورش نیاز دارند تا بتوانند جوانان را در قالب سیستم تعلیم و تربیت پرورش داده و برای آینده ای بهتر مجهز کنند.

از آنجا که کار ضرورت توسعه است و اکثریت افراد بیشتر وقت خود را در محیط کار می گذرانند عامل انگیزه مهم و ضروری است هر شغلی با فرسودگی همراه است اما در برخی مشاغل بنا به نوع کار، تنوع وظایف و مسئولیت های آن فرسودگی بیشتر است و معلمی یکی از حرفه هایی است که در معرض این فرسودگی قرار دارد که با راهکارهای مناسب می توان از فرسودگی شغلی این قشر زحمت کش و دلسوز جامعه کاست و رضایت شغلی ایجاد کرد که بازده و نتیجه آن پیشرفت و توسعه جامعه خواهد بود و همه از آن بهره مند می گردند. در اینجا به راهکارهایی که می توانند انگیزه معلمان را افزایش دهند اشاره می کنیم:

الف) عوامل فیزیکی (ساخمانی) مدرسه:

- دل انگیز کردن محیط کار: ایجاد نور کافی- رنگ مناسب- پاکیزگی اتاق ها- قراردادن گلدان و تابلوهای نقاشی و تصاویر زیبا و...

- تامین و آماده ساختن وسایل و امکانات مورد نیاز معلم برای تدریس

ب) عوامل مالی:

در هر سازمانی افراد معمولاً تلاش و کوشش و آنچه که نتیجه آن است را در مقابل دریافتی خود از آن سازمان (حقوق و مزایا) قرار می دهند اگر آنچه کارکنان به سازمان می دهند (کار، تلاش، فکر و وقت و...) بیشتر از آنچه باشد که از سازمان دریافت می کنند دچار دواگانی و فشار روانی می شوند و با رعایت عدالت و عدم تبعیض می توان انگیزه را پررنگ تر کرد.

پ) عوامل سازمانی:

سبک مدیریت و رهبری مدیران سازمان آموزش و پرورش، صدور بخشنامه های فراوان و مکرر و تدوین خط مشی های مختلف سازمانی، دسترسی نداشتن به مراجع تخصصی در مدارس که پاسخ گوی مسائل و مشکلات مربوط به حرفه معلمان باشد باعث فشار روانی معلمان می شود که با مشخص کردن میزان وظایف خواسته شده از شخص و حمایت اجتماعی در محیط کار می توان اثر مثبتی در احساس اعتماد به نفس و احساس به کمال رسیدن فرد و رضایت شغلی او ایجاد کرد. رهبری و مدیریت مناسب موجب ایجاد روحیه خلاقیت و نوآوری کارکنان می گردد، درک محدودیت های فردی و زمانی از جانب مدیران موجب تلاش دوچندان کارکنان می شود.

مدیریت مدیریت کلاس یک فرایند چرخشی است که شامل: طراحی پیشرفته، اجرا، ارزیابی در طول اجرا و ارزیابی نهایی است که عوامل مربوط به دانش آموزان و محیط آنها را در نظر می گیرد و موجب پیشرفت در تمام فعالیت های انجام شده برای یادگیری و سلامت عاطفی کودکان در کلاس می شود.

اهداف مدیریت کلاس

هدف های عمده مدیریت کلاس شامل موارد زیر است:

- الف) برنامه ریزی درسی بر پایه آمیزه های از تنوع و هدف.
- ب) ارائه دستورعمل های شفاف به دانش آموزان در مورد فعالیت های درسی.
- ج) هدایت و نظارت بر یادگیری و فعالیت های دانش آموزان
- د) به کارگیری ابزارهای آموزشی و منابع یادگیری و تدریس
- ه) حرکت منطقی از یک مرحله تدریس به مرحله دیگر.
- و) زمان بندی فعالیت های کلاس و ایجاد توازن در آنها.
- ز) شروع و خاتمه هدفمند

معلمان با بررسی هدف ها و مولفه های مدیریت کلاس درس تامل در مورد کلاس های خود، بازدید از کلاس های دیگر همکاران و گفت و گو با کارشناسان نگرشی همه جانبه در مورد مدیریت کلاس پیدا می کنند.

اصول مدیریت کلاس

از مهمترین اصول کلاس داری کارایی و جامع الاطراف بودن معلم است معلم کارا معلمی است که بر هر مطلب درسی تسلط دارد، کارها و اعمال او سازمان یافته و منظم و دارای اعتماد به نفس است، به دانش آموزان نیز اعتماد می کند و شکایا است به تعبیری دیگر نخستین پیش درآمد برای اعمال مدیریت بر کلاس و ایجاد شرایط بهینه برای یادگیری این است که معلم فردی کارا باشد تا از مهارت های مدیریت کلاس درس بهره گیرد.

تعریف مدیریت کلاس

مدیریت کلاس درس عبارت است از: رهبری کردن امور کلاس درس از طریق تنظیم برنامه درسی، سازماندهی مراحل کار و منابع سازماندهی محیط به منظور بالا بردن نظارت بر پیشرفت دانش آموزان و پیش بینی مسائل بالقوه است.

فنون تدریس

تدریس مجموعه اعمالی که معلم برای جلب توجه شاگردان به تدریس اثربخش و کارآمدتر اجرا می نماید گفته می شود و بدون استفاده از خشونت و تنبیه بدنی کلاس را مدیریت نموده و نظم را حاکم سازد.

از جمله فنون تدریس می توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- تدبیر منفی

تدبیر منفی یکی از تکنیک‌های خانواده درمانی است و معلم به منظور ساکت کردن کلاس و یا جلب توجه دانش آموزان از آن استفاده می‌نماید بدین صورت که وقتی کلاس شلوغ می‌شود معلم طنین شادی صدای خود را کم کرده و بغض صدایش را افزایش می‌دهد و با این روش به کلاس نظم می‌بخشد.

۲- کم و زیاد کردن تن صدا

به منظور جلب توجه شاگردان و وادار کردن آنها به گوش دادن معلم باید با صدای یکنواخت صحبت نکند، نوسانات صدای خود را کم و زیاد نماید تا دانش آموزان شنونده فعالی شوند.

۳- حرکت های معلم

بین حرکت های معلم و توجه شاگردان رابطه مستقیم وجود دارد هرچه حرکات هدفمند معلم و حرکت کردن به آخر کلاس و حرکات پایین کلاس بیشتر باشد معلم بر کلاس مسلط تر خواهد بود و شاگردان بیشتر به او توجه خواهند کرد و در نتیجه یادگیری بهتر صورت می‌گیرد.

۴- تاکید روی بعضی مفاهیم و کلمات

" نگاه کنید " " دقت کنید " این کلمات خیلی مهمند و تکرار بعضی افعال و کلمات از جمله نکاتی است که به خاطر تاکید معلم توجه شاگردان را جلب می‌کند.

۵- اشارات معلم

بعضی از ایماها و اشارات معلم باعث دقت بیشتر شاگردان می‌شود حرکات دست، چشم، ابرو، سر و انگشتان مشتمل بر این حرکات است.

۶- مکث‌های به موقع و هدفمند

برخی معلمان در حین توضیح دادن و یا سخنرانی با مکث‌های به موقع حواس شاگردان را به مفاهیم جلب می‌نمایند و سر و صدای دانش آموزان را کاهش می‌دهند و کلاس را اداره می‌کنند.

۷- تشویق و تمجید دانش آموزان

یکی از فنونی که به عنوان ابزاری موثر در اختیار معلمان می‌باشد تشویق و تمجید است. البته تمجید عملکرد شاگردان با ارزش تر از تشویق آنان است زیرا؛ تشویق شاگردان باعث به وجود آمدن آموزش و پرورش سودگرایانه می‌گردد. همچنین معلم می‌تواند با توجه به سن دانش آموزان از تقویت پته‌ای نیز بهره برد و یا از کارت‌های تلاش، امتیاز و کارت‌های جایزه بدین منظور استفاده نماید استفاده فاصله‌ای و نسبی متناوب از این ابزار اثربخشی آن را ارتقا می‌بخشد.

۸- نگاه‌های معنی‌دار

گاهی نگاه‌های معنی‌دار هم به دانش آموزی که به درس توجهی ندارد و یا سر و صدا می‌کند باعث کاهش رفتار نابخای او می‌گردد.

۹- ضربه زدن به میز و صندلی

گاهی معلم با ضربه زدن به میز یا تابلو کلاس، توجه شاگردان به مطالب و مفاهیمی که ارائه می‌شود را جلب می‌کند.

تدوین قانون و مقررات برای کلاس و تاثیر آن بر دانش آموزان

تدوین قوانین کلاسی و تشریح آن برای دانش آموزان و آگاهی دادن به آنها باعث ایجاد نگرش می گردد و در نهایت موجب عملکرد مثبت فردی و گروهی می شود؛ لذا معلمان باید در تدوین مقررات کلاس به خصوص روزهای اول دقت کافی را داشته باشند.

این نگرانی فزاینده وجود دارد که رفتارهای نامناسب دانش آموزان امروز به مراتب بیشتر و شدیدتر از گذشتگان باشد ولی شواهد اندکی برای اثبات این نظریه وجود دارد. کارشناسان گوناگون نظریات متفاوتی درباره اداره کلاس مطرح کردند ولی بهترین شواهد را باید از مشاهده مستقیم کار معلمان در سازماندهی محیط کلاسی به دست آورد سبک های مدیریت و ویژگی های شخصیتی افراد آنچه در بحث مدیریت کلاس توجه پژوهشگران را جلب کرده وجود تفاوت در رفتارهای مدیریتی معلمان است. الگوی رفتاری مدیریت کلاسی معلمان ناشی از عقاید و باورهای متفاوت آنان درباره رشد و یادگیری کودکان است.

روش های مدیریت کلاس بسیار متنوع است و هر معلمی با توجه به مقتضیات محیطی و مقطع تحصیلی نوع یا انواعی از روش ها و فنونی که به نظر او بیشترین تاثیر را بر روی دانش آموزان دارد انتخاب و آنها را در امور مدیریت و کلاس داری به کار می گیرد.

تاثیر ویژگی های شخصیتی معلم بر مدیریت کلاس

استفاده از بهترین سبک رهبری یا مدیریت بر اساس ویژگی های شخصیتی منجر به افزایش اثربخشی و کارایی معلمان خواهد شد. برای تحقق اهداف آموزش و پرورش مدیران با توجه به شرایط زمانی و مکانی و همچنین خصوصیات خود سبک یا شیوه ای را به کار می گیرند سبک هر رهبری مختص خود اوست و متناسب با شخصیت اوست. فیتلر معتقد است سبک رهبری بخشی از سبک شخصیت فرد است و هرچه تناسب بین شخصیت و شغل بیشتر باشد بهره وری بیشتری را در پی خواهد داشت.

شخصیت یک معلم از راه تجربیات زندگی اش و داده های نظریه ارائه شده به وسیله آموزش و پرورش توسعه می یابد. برخی از پژوهشگران عوامل عمده شخصیت را مشخص کرده اند.

(برون گرای، توافق، وظیفه شناسی، روان رنجوری و تجربه پذیری)

۱- برون گرای

عبارت است از تحریک پذیری، اجتماعی بودن، پرحرفی. افرادی که برون گرایی آنها بالاست آدم های خوش مشرب و معاشرتی هستند و در موقعیت های اجتماعی به وجود می آیند اما افرادی که برون گرایی آنها کم است یا به عبارتی درونگرا هستند تودار و کم حرف هستند و موقعیت های اجتماعی انرژی آنها را تحلیل می برد.

۲- توافق

این بعد شخصیتی شامل ویژگی هایی مانند : اعتماد، نوع دوستی، مهربانی، محبت و سایر رفتارهای جامعه پسند است. کسانی که از نظر ویژگی توافق بالا هستند تمایل به همکاری بیشتری دارند، در حالی که برعکس کسانی که این ویژگی در وجودشان کم است و این صفت را کمتر دارند افراد رقابت طلب هستند.

۳- وظیفه شناسی

ویژگی‌های استاندارد وظیفه شناسی شامل عملکرد مناسب در کنترل تکانه‌ها و رفتارهای معطوف به هدف همچنین بالا بودن وظیفه شناسی تمایل به سازمندی و آگاهی از جزئیات را بالا می‌برد..

۴- روان رنجوری

صفتی است که با غم و اندوه دمدمی بودن و بی‌ثباتی عاطفی همراه است. افرادی که در این صفت نمرات بالایی کسب می‌کنند نوسانات خلقی اضطراب دمدمی بودن تحریک پذیری و غم و اندوه را تجربه می‌کنند، همچنین افرادی که این ویژگی را کمتر دارند آدم‌های با ثباتی هستند و از نظر هیجانی تحمل بالایی دارند

۵- تجربه پذیری

این صفت ویژگی‌هایی از قبیل تخیل و بینش را داراست و کسانی که این ویژگی در آنها بالاست علایق بسیار گسترده‌ای دارند. افرادی که این ویژگی را دارند ماجراجو خلاق هستند و افرادی که کمتر این صفت را دارند اغلب بسیار سنتی‌تر هستند و در تفکر انتزاعی مشکلاتی دارند.

به دلیل مسقیم معلم ودانش آموز و تاثیر جو روانی آن بر کلاس، اگر معلم ناهنجاری رفتاری و شخصیتی دارا باشد قطعاً بر مدیریت او در کلاس تاثیر خواهد داشت.

و از طرفی هم آشنا نبودن معلم با روحیات دانش آموزان با توجه به اقتضای سنی در مدیریت معلم بر کلاس بی تاثیر نخواهد بود.

۷ روش رایج برای مدیریت کلاس درس که به ضرر ما تمام می‌شود را به اختصار بیان میکنیم.

تصور نادرست ۱: معلم‌ها باید در راس قدرت کلاس قرار داشته باشند.

با وجود اینکه قبول داریم همه ما یعنی مدرسه‌ها و دانش آموزان حق مشروع داریم تا کنترل کافی بر روی استقلالمان داشته باشیم ما معلم‌ها به سختی می‌توانیم تفکر همه یا هیچ را کنار بگذاریم تا اجازه بدهیم که فرد دیگری نیز تا حدودی شرایط را تحت کنترل داشته باشد ما نگران این هستیم که اگر اندکی قدرت در اختیار دانش‌آموزان قرار دهیم احتمالاً آنها تلاش می‌کنند تا تمام این قدرت را در اختیار خودشان بگیرند در نتیجه نوعی آشوب ایجاد می‌شود. مدیریت کلاسی که مبتنی بر کنترل معلم‌ها و طرز دانش آموزان نسبت به مجازات هستند ممکن است باعث شکل‌گیری غریزه‌های بقا در مغز شوند در نتیجه عملکردهای مغزی دانش‌آموزان برای یادگیری دچار مشکل می‌شود و دانش آموزان توانایی‌های ادراکی خود را از دست می‌دهند.

تصور نادرست ۲: قوانین کلاس سبب رفتار مطلوب در کلاس می‌شوند.

من فکر می‌کنم که در بعضی از مراحل در حرفه کاری ما معلم‌ها معمولاً اشتیاق کافی دارند تا قوانین کلاس را مشخص کرده و در یک فهرست از آنها را بر روی دیوار کلاس نصب کنند اگرچه این کار یک روش رایج و آشنا برای تمام ما است من خودم به عنوان یک دانش آموز به یاد دارم که همیشه روز اول مدرسه برخی قوانین بر روی دیوار وجود داشت که از ما خواسته بودند این قوانین را همیشه مرور کنیم اما خب همین الان هم به یاد دارم که این قوانین واقعاً برای مدیریت کلاس موثر نبودند.

متأسفانه همه ما تمایل داریم هنگامی که رفتار نامناسبی از دانش‌آموزان دیده می‌شود قوانین بیشتری را اضافه کنیم در نتیجه باعث می‌شویم قوانینی ایجاد شوند که واقعاً هیچ کاربردی ندارند.

تصور نادرست ۳: من نباید به دانش آموزان انگیزه بدهم.

من معتقد بودم که انگیزه‌های درونی دانش آموزان نسبت به انگیزه‌های خارجی قدرت بیشتری دارد.

در طول سال‌ها من به این نتیجه رسیدم که هیچ چیزی تحت عنوان رفتار بدون انگیزه وجود نداشته است به دلیل اینکه تمام رفتارهایی که انسان‌ها انجام می‌دهند مبنی بر یک انگیزه خاص شکل می‌گیرد و هر انتخاب ما بر اساس نیازهای درونی ما شکل می‌گیرد.

– به جای این روش از این کار بهره ببرید: استفاده از انگیزه‌های مثبت به جای ایجاد تعهد و همکاری

– ارزیابی مجدد سیستم باوری که بر اساس آن، انگیزه دادن معادل با تدریس نامطلوب است

– افزایش احتمال اینکه دانش آموزان بتوانند وظایفی که به آنها محول شده را به درستی انجام دهند

تصور نادرست ۴: تمجید شرطی، ضروری و موثر است

یکی از رایج‌ترین مشکلات زمانی صورت می‌گیرد که معلم عموماً یک دانش آموز را تشویق می‌کند تا بقیه دانش آموزان نیز تلاش کنند همانند او رفتار کنند این شرایط معمولاً در کلاس‌هایی که دانش آموزان کم سن هستند بیشتر رخ می‌دهد که در این کلاس‌ها معلم مثلاً می‌گوید من واقعاً از نحوه رفتار لیزا لذت می‌برم و هدف معلم از گفتن این حرف تشویق دیگران است تا مثل لیزا رفتار کنند. مشهود است در این شرایط دو اشکال وجود دارد مشکل اول اینکه این تمجید باعث می‌شود که مقبولیت و پذیرش شرطی ایجاد شود به علاوه در صورتی که لیزا به دلیل تایید شدن جلوی بقیه دانش آموزان خجالت بکشد و یا اگر تعریف همکلاسی‌هایش برایش نسبت به تعریف معلم اهمیت بیشتری داشته باشد ممکن است کاملاً این تعریف نتیجه معکوس ایجاد کند. در نتیجه رفتار نامطلوب از لیزا سر بزند. تایید و تشویق یک نفر باید بعد از انجام یک رفتار خاص صورت بگیرد نه اینکه از تعریف و تشویق به عنوان یک محرک برای یک رفتار استفاده کنیم.

تصور نادرست ۵: اخطار دادن و درخواست برای عذرخواهی استراتژی‌های قابل قبولی هستند.

درخواست برای بیان عذر و یا توضیح زمانی که دانش آموز رفتار اشتباهی انجام داده است، یک توافق را شکسته است و یا اینکه بر خلاف اهداف ما برای ایجاد مسئولیت در انجام یک تکلیف ناموفق بوده است؛ زیرا با این کار به دانش آموزان نشان می‌دهیم که می‌توانند به طریقی قوانین ما را دور بزنند. این موضوع نه فقط یک کار زمان بر است بلکه از نظر احساسی نیز بر روی ما تاثیر نامطلوبی دارد و همچنین اصلاً روش خوبی برای تشویق دانش آموزان به منظور رعایت قوانین ما نیست. در صورتی که ما از شرایطی که خودمان مشخص کرده‌ایم پیروی نکنیم قطعاً با مشکلات زیادی روبرو می‌شویم.

– روش جایگزین بهبود پیروی از شرایط

– آنچه را که برای اجرای سیاست‌ها نیاز دارید پیش بینی کنید

– حمایت والدین را در ابتدای کار با معرفی سیاست‌هایتان ایجاد کنید

– مراقب باشید که قوانین را خیلی توضیح ندهید

– در سیاست‌هایتان قبل از وقوع یک مشکل انعطاف پذیری ایجاد کنید

– جو مثبت و رابطه قوی ایجاد کنید

تصور نادرست ۶: مدیران و والدین می‌توانند به نظم توجه کنند.

در گذشته فرستادن دانش آموز به دفتر مدیر نوعی تهدید و ارباب جدی برای دانش آموزان به شمار می‌رفت؛ اما امروزه دیگر اینگونه نیست. به دلیل اینکه نقش‌های مدیریت بیشتر به سمت رهبری آموزشی تغییر پیدا کرده است بسیاری از اصولی که قبلاً برای تربیت دانش‌آموزان مورد استفاده قرار می‌گرفت دیگر این روزها تاثیری ندارد. احتمالاً اگر امروزه معلم‌ها دانش‌آموزی را به دفتر بفرستند به عنوان یک فرد منفی در نظر گرفته می‌شود زیرا این کار معلم از نظر دانش آموز یک کار خصمانه و تحقیر کننده در نظر گرفته می‌شود. اتکا به یک فرد دیگر برای اینکه مشکلات تربیتی کلاس شما را رفع کند نشان دهنده این موضوع است که شما نمی‌توانید دانش آموزانتان را تربیت کنید نه تنها مدیران و همکاران بلکه والدین و خود دانش‌آموزان نیز حس می‌کنند که توانایی شما برای رفع مشکلات پایین است.

تصور نادرست ۷: کودکان بدون عواقب منفی یاد نمی‌گیرند.

بسیاری از پزشکان قبل از اینکه کارهایشان را شروع کنند قسم بقراط را بیان می‌کنند و قول می‌دهند که تلاش کنند تا بیماران را درمان کنند. من همیشه با خودم می‌گفتم که ما معلم‌ها هم نیازمند این چنین سوگندی در حرفه کاری‌مان هستیم تا نه تنها فقط ما را نسبت به اتهام و اشتباه حفاظت کند؛ بلکه همیشه به ما یادآوری کند روش‌های بسیار زیادی وجود دارد که باعث تخطی از تعهد می‌شود. نزدیک‌ترین نسخه‌ای که می‌توان از این سوگند برای معلم‌ها پیدا کرد در قوانین اخلاقی انجمن تدریس دیده می‌شود که تعهد نسبت به دانش‌آموزان را تعریف می‌کند و باعث می‌شود بسیاری از روش‌هایی که افراد ممکن است با آن مواجه شده باشند را ممنوع می‌کند. بسیاری از افراد بالغ بر این باور هستند که کودکان بدون ترس از عواقب منفی، ناراحتی، شرم و یا درد چیزی یاد نمی‌گیرند این یک تصور به شدت اشتباه است. زمانی که ما احساس تهدید کنیم قسمت‌های اولیه مغز ما باعث می‌شوند که مراکز بقا در مغز فعال شوند خشونت و یا تهدید از طرف یک معلم و یا حتی بی‌صبر بودن و یا ناامیدی او واکنش‌های دعوا، فرار و یا انجماد را ایجاد می‌کند که باعث می‌شود کودک به سبب عدم دسترسی به بخش‌های منطقی و ادراکی مغز خودش نتواند یادگیری داشته باشد کودکانی که احساس امنیت نداشته باشند احساس می‌کنند که ارزش آنها خدشه‌دار شده است و یا اینکه معلم آنها را دوست ندارد احتمالاً در این زمینه یادگیری دچار مشکلات زیادی می‌شوند.

بحث و نتیجه گیری

هدف آموزش و پرورش در عصر حاضر به عصر گذشته تنها تعلیم دروس و مطالب فکری نیست بلکه پرورش جسم و روان به طور کلی مورد نظر است برآوردن نیازهای روانی اجتماعی و جسمانی بخش اعظم تربیت کودکان امروزی را در بر می‌گیرد. مجموعه مدرسه نه تنها مکانی برای فراگیری مطالب درسی است بلکه جایی است که در آن دانش‌آموزان تجارب و مهارت‌های اجتماعی را تقویت کرده و احساس خودمختاری سازگاری فردی و ابراز وجود (جرات ورزی) خود را توسعه می‌دهند. آموزش مهارت‌های زندگی لازم برای کودکان و نوجوانان همواره به عنوان یکی از اهداف عالی نظام رسمی تعلیم و تربیت بوده است چرا که رشد و تحول در سایه آموزش این مهارت‌های حاصل شده و موجب سازگاری و برقراری ارتباط سالم و صحیح کودکان و نوجوانان با اطرافیان می‌گردد.

برای تسهیل در کلاس درس که مطابق نیازها و ویژگی‌های فراگیران باشد، دانستن اصول مدیریت کلاس امری ضروری است. زیر آشنا نبودن با راهکارها و شیوه‌های کلاس داری باعث هرج و مرج و بروز مشکلات اخلاقی و اجتماعی بین دانش‌آموزان با معلمان و نهایتاً منجر به افت تحصیلی برخی از آنها می‌شود؛ بنابراین هرچه آموزگار از شیوه‌های نوین و خلاق تدریس بهره‌مند باشد ولی از اصول

و روش های کلاس داری آگاهی کافی نداشته باشد به نتیجه مطلوب نخواهد رسید، بنابراین توجه به مدیریت کلاس درس نحوه اداره کلاس ها و به کارگیری بهترین و مطلوب ترین سبک مدیریتی امری حیاتی و ضروری است (آندرسون، ۱۹۸۹).

معلم با توان مدیریت خود می تواند مدیریت بر دل های دانش آموزان داشته باشد و مدیریت معلم چیزی جز توان و قدرت تصمیم گیری و اجرای عمل نمی باشد. معلم با توان و کارایی خود می تواند مدیریت زمان کلاس خود را طوری برنامه ریزی کند که لحظه لحظه کلاس درس او مفید و مطلوب آموزش و یادگیری باشد.

پیشنهادهات

- تشکیل کلاس های ضمن خدمت به منظور آشنایی همه معلمان با روش های تدریس گوناگون تا معلمان بتوانند در مواقع ضروری آن روش ها را به کار گیرند.
- برگزاری همایش ها سمینارها و نشست های علمی و جلسات شورای معلمان می تواند فرصت بسیار مناسبی جهت بحث پیرامون چه کنیم مدیریت بهتری داشته باشیم را فراهم آورد.
- تشکیل کارگاه های آموزشی و اجرای فنون تدریس به صورت علمی در این کارگاه ها برای تمامی کسانی که با تدریس و آموزش سر و کار دارند.
- اجرای طرح مربیگری همتا در مدارس که بعضی معلم ها در اداره کلاس مشکل دارند.
- به دلیل ارتباط مستقیم معلم و دانش آموز و تاثیر آن بر جو کلاس طراحی آزمون هایی برای تشخیص خلیات و روحیات معلمان باعث می شود افراد دارای صلاحیت گزینش شوند.

منابع

۱. بهاری، منوچهر، مدیریت کلاس، مجله مدیریت درآموزش و پرورش، دوره؛ دوم، شماره ۲. (ص ۳۷_۴۰) ۱۳۹۴
۲. جین بلوستین؛ مدیریت کلاس های قرن : چگونه از روش های غیر موثر در مدیریت دوری کنیم؟ مترجمان: ستوده مقدم، مریم، دلقدی، محمد، ۱۳۹۸
۳. جویس پردیس وویل، مارشا: الگوهای جدید تدریس ترجمه بهرنگی، محمدرضا، نشر تابان ۱۳۷۶
۴. دهستانی، اردکانی، محمد نقش محیط یادگیری در میزان یادگیری دانش آموزان، اولین همایش ملی تازه های تعلیم و تربیت در نظام آموزش ایران، اردکان ۱۳۹۵
۵. رئوفی، حسین، مدیریت، رفتار کلاسی، چاپ دوم، انتشارات تدرسی رضوی ۱۳۷۷
۶. شعبانی، حسن، مهارت های آموزش و پرورش (روش ها و فنون تدریس) انتشارات سمت، ۱۳۷۱
۷. شنیدی، مرتضی، بررسی عوامل موثر در مدیریت اثر بخش کلاس درس بر اساس نظرات دبیران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی ۱۳۷۶
۸. مردمی، کریم، محسنی. منصوره توسعه ی محیط های یادگیری : ارتقا یادگیری، معماری و شهرسازی ۱۳۹۴